

ПУЛАТОВА Л. Й.

Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

ЕТНОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ВЛАСНЕ ВЕСІЛЬНИХ ОБРЯДОВИХ ФРАЗЕМ УКРАЇНСЬКОЇ ТА НІМЕЦЬКОЇ МОВ

У статті досліджується етнокультурний компонент семантики фразем на позначення власне весільних українських та німецькомовних обрядів, простежуються екстралінгвальні й інтралінгвальні фактори їх творення, визначається повна та часткова еквівалентність даних фразем.

Ключові слова: весільна обрядова фразема, повна і часткова еквівалентність, етнокультурний компонент.

В статье рассматривается этнокультурный компонент семантики фразем, обозначающих собственно свадебные украинские и немецкоязычные обряды, исследуются экстралингвальные и интралингвальные факторы их образования, определяется полная и частичная эквивалентность данных фразем.

Ключевые слова: свадебная обрядовая фразема, полная и частичная эквивалентность, этнокультурный компонент.

The article focuses on the ethnocultural component of phraseme's themantic in the names of Ukrainian and German rituals. The author observes extralingual and intralingual factors of their formation, defines the whole and partial equivalentness of these phrasemes.

Key words: wedding ritual phrasemes, whole and partial equivalentness, ethnocultural component.

Постановка проблеми в загальному вигляді, її актуальність та зв'язок із науковими завданнями.

На межі тисячоліть лінгвістична антропоцентрична парадигма збагатилася новими напрямками. До них, зокрема, належать етнолінгвістика та лінгвокультурологія, які підносяться на новий щабель наукового пізнання. Пріоритетними в цьому аспекті стали явища взаємозв'язку та взаємовпливу мов, дослідження національних концептів, роль лексики та фразеології в культурно-національному ракурсі, опис важливих фрагментів мовної картини світу певного етносу та ін.

Етнолінгвістична модель світу розкриває специфіку національної мовної картини світу за допомогою фраземної номінації, бо саме етнокультурні асоціації, етнічно марковані оцінки й емоційні реакції, еталони й стереотипи поведінки носіїв етнічної свідомості є основою культурної конотації фраземного знака.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Дослідження в галузі семантики фраземних знаків охоплюють у сучасній мовознавчій науці ряд проблем, які вирішуються на матеріалі різних мов (М. Ф. Алефіренко, В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк,

Я. А. Баран, О. В. Кунін, О. Д. Райхштейн, І. І. Чернишова). Особливе місце займають роботи етнофразеологів (Б. Я. Бакай, Л. М. Бондарчук, Є. В. Брисіна, Н. А. Ворокова, М. В. Гамзюк, Л. М. Замулко, О. М. Каракуця, О. А. Майборода, К. І. Мізін, Е. М. Солодухо, F. Hammer). Обрядова фразеологія, за спостереженнями О. В. Тищенко, – це одна з тематичних груп фразеології, а її одиниця – обрядова фразема – становить найбільший інтерес у зіставно-типологічному висвітленні (Г. Й. Абрамова, А. Ю. Мазаєва, Т. Ю. Світлична, Т. Г. Попова, Л. Ф. Шангараєва). Натомість не до кінця вивченими в цьому аспекті залишаються весільні обряди різних етносів (О. І. Чайка), а отже, і ті мовні одиниці, які вживаються на їх позначення.

Метою статті є висвітлення етнокультурних особливостей власне весільних обрядових фразем української та німецької мов в ономасіологічному та семасіологічному аспектах.

Завдання:

– виокремити етнокультурну специфіку мовних картин українського й німецького власне весільного обрядового циклу в типологічному зіставленні;

– дослідити семантичні властивості фраземних знаків на позначення звичаїв та обрядів власне весільного циклу та особливості їх вживання в українській та німецькій мовах.

Наукові результати.

Традиційні весільні обряди української та німецької етнокультур містять у собі цілий ряд народних звичаїв, етикету, норм моралі, давніх вірувань. Тут переплелися елементи всіх епох і часів. У різних регіонах країн весільний обряд має свої місцеві колорити, хоча основної структури весільного циклу старались дотримуватись усі.

Після заручин розпочинались приготування до свята. За тиждень – два, а іноді й у переддень весілля йшли запрошувати гостей. Здебільшого цей обряд виконували самі наречені, іноді весільна мати або хтось із родичів, друзів. Наприклад, в Австрії це міг бути молодий парубок *der Hochzeitslader* букв. *той, що запрошує на весілля*, у котрого на головному уборі розвівались різнокольорові стрічки. Він мав бути красномовним, щоб нікого не залишити поза увагою. Запрошувати на весілля доручали й весільній матері *die Ehrenmutter, die Brautmutter, die Altmutter* букв. *почесна мати, мати нареченої, стара мати* [1:50]. Тому німецькомовні весільні обрядові фраземи (далі ВОФ) *Ehrenmutter sein, Brautmutter sein, Altmutter*

sein, Hochzeitslader sein є синонімічними українським ВОФ *бути весільною матір'ю, бути весільним батьком, бути посадженою матір'ю, бути посадженим батьком, бути почесною матір'ю, бути почесним батьком* і передають семантику “бути найпочеснішим гостем”, “бути красномовним”, “бути гарно прибраним, нарядним”.

Загалом, у виконанні весільних обрядодій значна роль належить представникам обох родин: і нареченого, і нареченої. На передшлюбному етапі їхня роль полягала у протиставленні одна одній, а в заключних діях обряду – в порідненні та об'єднанні [2:86].

Поширеним передвесільним обрядом на Україні був дівич-вечір (дівичник, вечорина, дружини, вінки та ін.). Це прощальний молодіжний вечір – символ прощання з самотнім життям, під час якого здійснювалася підготовка обрядового переходу наречених до сімейної групи. Як правило, цей вечір проходив у домівках обох молодих, проте в нареченої він відзначався особливою ліричністю, оскільки символізував розлуку з рідною домівкою, подругами, перехід в іншу родину, інший статус [3:151; 2:33]. Лексема *дівич-вечір* пов'язана з давнім **děvičь(jь)* “належний, властивий дівчині” [4: 20] та *вечір* “вечірнє зібрання гостей з розвагами, частуванням” [2:33]. Тому внутрішня форма ВОФ укр. *йти на дівич-вечір* ґрунтується на семантиці її компонентів “йти на вечірнє зібрання дівчат”, а також має додатковий відтінок у значенні “прощання з дівуванням”.

З аналогічною семантикою вживаються ще й такі українські ВОФ: *йти на дівичник, йти на дивен-вечір, йти на вечорини, йти на вечерю, йти на зборини* та ін. [2:34].

У Німеччині напередодні весілля влаштовували також вечір, аналогічний українським вечоринам, зборинам та ін. ВОФ нім. *auf Polterabend gehen* букв. *йти на вечір шуму й гуркоту* мотивується діями, коли молодь збиралася у переддень весілля, усі дарували нареченим речі, які жартівливо нагадували їм про їхні майбутні обов'язки, били посуд “на щастя”. Значення цього звичаю, який прийшов з далекого минулого, – відігнати злих духів від молодих [5:21]. Експресія даної фраземи пов'язана з її компонентом *der Polterabend* (вечір шуму й гуркоту), який у даному контексті втрачає своє пряме номінативне значення і передає семантику “йти на вечір прощання з самотнім життям”.

На дівич-вечорі укр. *плели весільний вінок*, тому й ВОФ укр. *йти на вінки, йти на вінкоплетини* [2:35] є синонімічними фраземі укр. *йти на дівич-вечір*. Вінку належала особлива роль у весільному обряді, він

символізував красу, молодість нареченої, укр. *вінець дівуванню* [6:443]. Німецькомовним відповідником є ВОФ *auf Kranzenbindabend gehen* букв. *йти на вечір плетіння вінків* [1:52]. Особливості мотивації поданої фраземи пов'язані зі звичаєм цього вечора плести вінок нареченій, а також букетиків для весільних гостей з розмарину. Отже, в основі ВОФ укр. *плести весільний вінок, йти на вінки* та нім. *auf Kranzenbindabend gehen* лежить образ *вінка* – символу дівочості, тому дані фраземи маркують значення “йти на вечір прощання з самотнім життям”.

Зі схожою семантикою вживається ще ряд ВОФ, пов'язаних з обрядодіями, які відбувалися на дівич-вечорі – це укр. *завивання весільного гільця* (вільця) – прикрашання весільного деревця, якому приписувалася магічна сила, а також зивання сімейного гнізда й розлука з дівуванням [7:62]. Типологічно схожою є німецькомовна ВОФ *das Maibdumchen stellen* букв. *ставити “майю”* (майське дерево), навколо якого водили хороводи на честь молодих [1:52].

Можна зробити висновок, що всі розглянуті ВОФ, пов'язані з молодіжним вечором напередодні весілля, у зіставлюваних мовах передають узагальнену семантику “йти на вечір прощання з самотнім життям”, “виконувати ритуали, пов'язані з обрядодіями переходу в стан сімейного життя”.

На другий день, здебільшого в неділю, укр. *справляли весілля* [6:415]. Метафоричне вираження цієї ВОФ номінується лексемами *весілля* та *справляти. Весілля* – “обряд одруження, шлюбне весілля, святковий бенкет з нагоди одруження” [3:59; 2:34], *веселенько* – *веселенько* – *весіллячко* – походить від пол. *vesełje* “веселощі”, утвореного від *vesełь* “веселий” [15:I:363]. Беручи до уваги свідчення деяких писемних пам'яток, дослідники дійшли висновку, що лексема *весілля* (первісно *веселошці, радощі*) в значенні “обряд одруження, шлюбне весілля” стало вживатися не пізніше XV ст. і є українською, а, можливо, й українсько-білоруською інновацією [15:I:363]. Хоча обрядове значення цього слова зустрічається в багатьох інших слов'янських мовах: рос. *веселье* “радощі, задоволення, втіха; розваги, веселошці, святковий бенкет”; рос. ст. “обряд одруження, шлюбне весілля”; блр. *вяселле* “обряд одруження, шлюбне весілля, святковий бенкет”; пол. *wesele* “радощі, задоволення, втіха; святковий бенкет; обряд одруження; шлюбне весілля”; чес. *veseli* “радощі задоволення, втіха” [2:39].

Конкретизація українських ВОФ *справляти весілля* [6:415], *відсвяткувати весілля*, *грати весілля*, *весілля відбутися* [8:103] відбувається за рахунок дієслівних компонентів *справляти*, *грати*, *відбутися* (*одбутися*), які створюють експресивний фон фразем. Українське весілля як святкове дійство здавна супроводжується грою, що закріплено внутрішньою формою архаїчної фраземи *свайбу* (*свальбу*) *грати* [8:103], тобто відбувався весільний обряд, який включав у себе цілий ряд обрядодій і супроводжувався веселощами, гуляннями, іграми, на що і вказує внутрішня форма досліджуваних ВОФ.

Подібна семантика у німецькомовній етнокультурі передається через фраземи з лексемою *die Hochzeit* (весілля), що буквально перекладається як “високий час” і вказує на те, що народ розглядав цю подію як свято, як кульмінаційний період у житті людини.

Лексема *die Hochzeit* (весілля) є продуктивною у німецькомовному фразетворенні на позначення весільних ювілеїв, які останніми роками стали популярними й серед українського населення: *die papier(e)ne Hochzeit* – (терит.) перша річниця весілля букв. *паперове весілля*; *die hülzerne Hochzeit* – (терит.) п’ятирічний ювілей весілля букв. *дерев’яне весілля*; *die zinnerne Hochzeit* – (терит.) 6,5 років букв. *олов’яне весілля*; *die kupferne Hochzeit* – (терит.) 7 років букв. *мідне весілля*; *Rosenhochzeit* – 10 років *рожеве весілля* або День Троянд; *die gläserne Hochzeit* – букв. *скляне весілля* – 15 років; *die silberne Hochzeit* – *срібне весілля* – 25 р.; *die goldene Hochzeit* – *золоте весілля* – 50 р.; *die diamantene Hochzeit* – *діамантове або алмазне весілля* – 60 р.; *die eiserne Hochzeit* – *залізне весілля* – 65 р.; *die steinerne Hochzeit* – *кам’яне весілля* – 70 р. [16:131–132].

Die grüne Hochzeit – нім. день весілля букв. *зелене весілля*. У цей день молода одягає зелений вінок. Цей звичай походить з давнього шлюбного обряду покривання голови молодої. За народними уявленнями, листя одягає, покриває дерево, тому зелень молодих дерев є символом шлюбного покрову і шлюбу взагалі [16:130].

Деякі ВОФ, як от: нім. *auf der falschen Hochzeit tanzen* (розм.) букв. *танцювати на фальшивому весіллі* “прорахуватися, помилитися в розрахунках” [17:293]; нім. *bis zur Hochzeit ist alles wieder gut* – укр. *загоїться, поки весілля скоїться* [18:343] – змінюють свою внутрішню форму завдяки переосмисленню значення слова-ядра *die Hochzeit* – *весілля*, яке маркується значенням “подія”. ВОФ нім. *das ist nicht meine Hochzeit* –

укр. *це не моє весілля* – набуває значення “це не моя подія, це не моє свято – це мене не стосується”, нім. *bis zur Hochzeit ist alles wieder gut* – укр. *загоїться, поки весілля скоїться* – вказує на те, що до якоїсь події ще є час. Пояснити останню можна прислів’ям нім. *Wer alles tun will, tut nichts recht* [17:581] – (присл.) укр. *За двома зайцями поженеши, жодного не спіймаєш* – звідси фразема – укр. *за двома зайцями* або нім. *zu viel Kunst ist umsonst* – укр. *на двох весіллях одразу не танцюють* [18:415].

Часто вживають у зіставлюваних етнокультурах прислів’я, пов’язані з обрядом весілля, які стали джерелом фразем, з лексемою *die Heirat* – одруження: нім. *Heiraten ist nicht Karren tauschen* (присл.) – укр. *Жінка не черевик – з ноги не скинеш* [18:320]; нім. *Besser heiraten als flirten* (присл.) – укр. *Краще женитися, ніж волочитися* [18:320]; нім. *Heirat in Eile bereut man mit Weile* (присл.) – укр. *Оженився на скору руку та на довгу муку* [18:320]; нім. *Bis zur Heirat wird es schon wieder gut sein* (присл.) – укр. *Загоїться, поки весілля скоїться* [18:320].

Оскільки *весілля* – *die Hochzeit* символізувало подію, пов’язану з веселощами, танцями, то варто виокремити ряд ВОФ із семантикою “весело танцювати”, бо без цієї ритуальної дії весілля втрачає свій сенс.

Мотивація ВОФ нім. *es juckt j-m in den Beinen* – укр. у когось *ноги самі просяться танцювати* [17:309] пов’язана із бажанням людини танцювати, зокрема на весіллі, і конкретизується дієсловом *просяться* – уявні живі істоти “ноги” просяться у людини потанцювати, оскільки вони від музики в захопленні й не можуть встояти на місці. Фразема укр. *ноги самі просяться танцювати* пояснюється фраземою укр. *ноги не можуть встояти на місці*.

Синонімічною є ВОФ нім. *das Tanzbein schwingen* (розм. жарт.) [17:559] – укр. *пуститися в танок* “добренько потанцювати”, “витанцьовувати”. Дієслово *пуститися* передає експресію бажання потанцювати.

Існують деякі поодинокі зразки, які зазнали певного переосмислення, за допомогою перенесення ознак укр. *викидати кренделі* [19:91] “робити вигадливі рухи, фігури в танці, витіювато танцювати” [9:65].

Танцюючи, людина вертить ногами аж видно підощви. Від старанного танцю підощви можуть навіть стертися, протертися. Тому ВОФ нім. *eine Sohle drehen* (розм. фаміль.) – букв. *вертими підощвами* “танцювати” [17:519]; нім. *eine kesse Sohle aufs Parkett legen* (розм. фаміль.) букв. *підощви класти на паркет* [20:497; 17:519] – укр. *пуститися в*

танок, витанцьовувати; укр. *аж п'яти блищать* (виблискують); укр. *аж підшови стерлися* передають ідею “танцювати завзято, з захватом, відчайдушно”. Дані ВОФ у зіставлюваних мовах мають однакову внутрішню і частково зовнішню форми.

У зіставлюваних етнокультурах вживаються ВОФ з лексемою *шлюб* – *die Ehe*. Шлюб – “обряд одруження, родинний союз, співжиття чоловіка та жінки за взаємною згодою” [21; 3:600]; “вінчання, весілля” [22], “давати обіцянку” [21] та ін. Вважається, укр. *шлюб* є запозиченням з польської мови (пор. пол. *ślub* “урочиста обіцянка, обітниця, слово честі; вінчання, обряд одруження”), в якій воно утворилося від непохідної основи слова *lubić* “любити”, пов’язаного з непохідною основою слова *lubu* “люб’язний, ласкавий, милий” [10:I:455; 2:42].

Внутрішня форма фразем цієї групи конкретизується відповідним значенням лексеми *шлюб* – *die Ehe*: нім. *die Bande der Ehe* (горд.) [20:57; 17:63] – укр. *брати шлюб* [7:124]; нім. *sich ins Joch der Ehe beugen* (жарт.) [23:180; 17:139] – укр. *зв’язувати себе шлюбом* [2:133]; нім. *in den (heiligen) Stand der Ehe treten* (реліг.) [23:180; 17:139] – укр. *брати шлюб* [3:600]; нім. *in den Stand der Ehe treten* (висок.) – *брати шлюб* [22:180; 16:533]; нім. *in den Ehestand treten* – одружитися [23:180; 17:139]; нім. *mit j-m den Bund fürs Leben schließen* (чи *den Bund der Ehe eingehen*) (горд.) – *брати шлюб з кимось* – букв. *укласти союз на все життя* [23:180; 17:112]; нім. *mit j-m das Bündnis fürs Leben schließen* (горд.) – *брати шлюб з кимось* [23:180; 17:112].

ВОФ укр. *брати шлюб* зберігає своє семантичне наповнення й при заміні ключового слова *шлюб* на *алтар* – *der Altar*: нім. *mit j-m vor dem Altar treten* (горд.) – *брати шлюб з кимсь* [23:42; 17:28]; нім. *die Braut zum Altar führen* (горд.) [23:42; 17:28] – укр. *вести наречену під вінець* [7:137], оскільки лексеми *шлюб* і *алтар* мають церковно-християнське походження – шлюб наречені беруть біля алтаря (олтаря, вівтаря) [3:69].

Жартівливими синонімічними ВОФ є нім. *Fesseln der Liebe* (чи *der Ehe*) [17:171] – укр. “узи” (*пута*) *любви, кохання* (чи *шлюбу*) та нім. *im Hafen der Ehe landen* (також *in den Hafen der Ehe einlaufen*) (жарт.) – букв. *пов’язати себе шлюбом* [17:245]. Ідентичне значення маркується через образно-номінативні лексеми *узи, пута*, (у значенні “кайдани”). Шлюб спутує, пов’язує людей між собою, накладає обов’язки, обмеження в поведінці.

Українські ВОФ із семантикою “одружитися з ким”: *вінець (шлюб, закон) прийняти* [24:III:9]; *у вінець (закон) уступити* [24:III:503]; *під вінець стати* [24:I:43]; *під вінець вести* [20:49; 11:56]; *під вінець піти, стати на рушник, покривати (покрити) голову (косу), брати (взяти) прийняти закон* [12:165] формуються навколо образних конкретизаторів *вінець, шлюб, закон, рушник, голову (косу)*. Внутрішня форма стійких виразів поданої моделі пов’язана з обрядом вінчання та одруження молодят. Дієслівні компоненти *уступити, стати, вести, піти, покривати, брати, прийняти* пояснюються буквальним розумінням зміни соціального статусу людини – її вступом у нове життя [8:105], хоча в сучасній українській мові вживається лише *стати на рушник* [12:165].

Німецькомовними відповідниками є ВОФ *unter die Haube kommen* “вийти заміж, одружитися, йти під вінець” [17:264], *ein Mädchen unter die Haube bringen* (розм.) – букв. *йти під чепчик* “видати заміж” (дівчину) [17:264], які активно використовуються в сучасній німецькій мові. За змістом і формою вони наближаються до фраземи укр. *йти під вінець*, оскільки лексеми *вінець – чепчик* вказують на те, що дівчина розлучається з дівоцтвом – стає молодницею. На підтвердження цього існує українська ВОФ *зав’язати голову* – вийти заміж, яка походить з давнього звичаю зав’язувати голову нареченій при одруженні [13:87].

З часом з’явилась і така форма цієї фраземи – укр. *зав’язати світ* – бути самому чи зробити когось нещасним, позбавленим радості. Уже в Климентія Зіновіїва зафіксовано – “... *свотъ тылько завязуют*” [14:342]; у П. Чубинського – Б. Грінченка – “*Зав’язала голову – не розв’яжу довіку*” [22:II:23]. І далі: “*взяли мене повінчали І світ мені зав’язали. Така доля моя. Гірка доля моя*” [22:III:686].

Схожу семантику передає і ВОФ нім. *das Ehekreuz auf sich nehmen* (жарт.) [17:140] – укр. *покласти на себе хрест подружнього життя* (одружитися) [13:87], яка є еквівалентною в обох мовах. Лексема *хрест* у цій фраземі має бінарне значення. З одного боку, хрест – це кінець життя взагалі. У даному випадку – кінець парубоцького, холостяцького життя. З іншого, хрест – це доля: за християнськими легендами кожна людина несе свій хрест, тобто, тягар своєї долі, свого життя. На чоловічі плечі після одруження випадав тягар нести відповідальність не тільки за себе, а й за всю свою сім’ю, тобто, подвійний, а то й потрійний тягар. Як бачимо, дана ВОФ стосується більше чоловіків. І оскільки в зіставлюваних

етнокультурах переважає християнська релігія, то ця фразема є спільною для української та німецької мов.

Якщо взяти до уваги синонімію лексем *хрест* – *доля*, то можна виокремити ряд фразем, співвідносних в обох зіставлюваних мовах, які стосуються весільного обряду, зокрема: нім. *das Joch der Ehe* (жарт.) “шлюбне ярмо” – укр. *шлюбний хомут на шию* [17:308, 18:163]; нім. *j-s Schicksal ist besiegelt* – укр. *чиясь доля вирішена* [17:378; 18:172]; нім. *das Los ist gefallen* – букв. *випав жереб* [17:378; 18:172]; нім. *j-m ist ein glückliches Los beschieden* – “на чийсь долю випав щасливий жереб” [17:378]; нім. *j-m ist kein leichtes Los zuteil geworden* – “на чийсь долю випав нелегкий жереб”; нім. *sein Los (geduldig) tragen* (чи *hinnehmen*) (також *sich in sein Los ergeben* (чи *finden*) – укр. *змиритися з долею* (чи *зі своєю участю*), *підкоритися своїй участі* [17:378; 18:172].

Символом укладання шлюбу, вірності подружжя до смерті в зіставлюваних етнокультурах була *обручка*. Круг здавна відігравав важливу роль у весільних обрядах. У давнину, за німецьким звичаєм, рідня ставала в коло, в центрі якого наречені давали шлюбну обітницю. ВОФ укр. *обмінатися обручками* – нім. *die Ringe wechseln* є повністю еквівалентними, оскільки збігаються за змістом і формою.

Крім того, повністю еквівалентними цього циклу є ще такі ВОФ: нім. *das ist nicht meine Hochzeit* (розм.) – букв. укр. *це не моє весілля* “це не моя справа, це мене не стосується”; нім. *auf allen Hochzeit tanzen* (розм.) – букв. укр. *танцювати на всіх весіллях* “бажати бути присутнім скрізь, брати участь у всьому”. ВОФ нім. *auf allen Hochzeit tanzen* [20:346; 17:378] – укр. *танцювати на всіх весіллях* [25:706] вказує на “неможливість бути одночасно на всіх святах, всіх подіях, неможливість бути одночасно скрізь”.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Зіставний аналіз мовного матеріалу на позначення власне весільного українського та німецького обрядів в ономасіологічному та семасіологічному аспектах дав змогу простежити етнокультурні особливості обрядових фразем на позначення власне весільного циклу в українській та німецькій мовах і дійти висновку, що дані ВОФ у зіставлюваних мовних етнокультурах мають однакову внутрішню форму, але розрізняються зовнішньою (частково еквівалентні). Лише незначний відсоток власне весільних обрядових фразем в українській та німецькій мовах (2 %) є повністю еквівалентним.

Перспектива дослідження полягає в подальшому дослідженні мовної площини сімейних обрядів.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Іванова Ю. В.* Австрійці / Юлія Владимировна Іванова // Брак у народів Західної і Південної Європи. – М. : Наука, 1989. – С. 44–65. 2. *Шевченко В. Т.* Походження та семантичний розвиток української лексики, пов'язаної з весіллям : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Вікторія Тарасівна Шевченко ; НАН України. – К., 1998. – 186 с. 3. *Войтович В. М.* Українська міфологія / Валерій Миколаєвич Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с. 4. *Rudnickiy J. B.* An Etymological Dictionary of the Ukrainian Language / J. B. Rudnickiy. – Winnipeg, Canada, 1966. – Vol. 1–2. 5. *Іванова Ю. В.* Немці / Юлія Владимировна Іванова // Брак у народів Західної і Південної Європи. – М. : Наука, 1989. – С. 5–43. 6. *Пономарьов А. П.* Традиції дошлюбного спілкування / Анатолій Петрович Пономарьов // Українці : Історико-етнографічна монографія у двох книгах. – К. : Українське народознавство, 1999. – Кн. 1. – 527 с. 7. *Борисенко В. К.* Весільні звичаї та обряди на Україні / Валентина Кирилівна Борисенко. – К. : Наук. думка, 1988. – 192 с. 8. *Плетнева О. Л.* Фразеологія говірок центральної Слобожанщини : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Плетнева Ольга Леонідівна ; Харківськ. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2004. – 230 с. 9. *Назаренко О. В.* Українська фразеологія як вираження національного менталітету : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Назаренко Олена Володимирівна ; Дніпропетровськ. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2001. – 208 с. 10. *Франко І. Я.* Галицько-руські народні проповідки / Іван Якович Франко. – Львів, 1901–1910. – Т. 1–3 (Етнографічний збірник). 11. *Ужченко В. Д.* Історико-лінгвістичний аспект формування української фразеології : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. філол. наук : спец. 10.02.02 “Російська мова” / Віктор Дмитрович Ужченко ; Луганськ. держ. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 1994. – 453 с. 12. *Любчук Н. В.* Німецькі фразеологізми з етнокультурним компонентом та проблемами їх творення при перекладі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Наталія Володимирівна Любчук ; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2004. – 210 с. 13. *Майборода О. А.* Українська фразеологія як джерело народознавства : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 “Українська мова” / Майборода Олексій Анатолійович ; Харківськ. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2002. – 191 с. 14. *Зіновій К.* Вірші. Приповісті посполиті / Климентій Зіновій ; [підготовка тексту І. П. Чепіги]. – К. : Наук. думка, 1971. – 391 с.

ДОВІДНИКИ

15. *Етимологічний словник української мови* : [в 7 т.] / [ред. кол. О. С. Мельничук (гол. ред.), В. Т. Коломієць, Т. Б. Лукінова та ін.]. – К. : Наук. думка, 1982 – 1989. – Т. 1. – 631 с. ; Т. 2 – 569 с. ; Т. 3 – 549 с. 16. *Мальцева Д. Г.* Німецько-руський фразеологічний словарь с лингвострановедческим комментарием / Дина Григорьевна Мальцева. – М. : Азбуковник. Русские словари, 2002. – 346 с. 17. *Бинович Л. Э.* Німецько-руський фразеологічний словарь / Л. Э. Бинович, Н. Н. Гришин. – М. : Русский язык, 1975. – 656 с. 18. *Гаврись В. І.* Німецько-український фразеологічний словник / В. І. Гаврись, О. П. Пророченко. – К. : Радянська школа, 1981. – Т. 1:А–К. – 417 с. – Т. 2:Л–Z. – 382 с. 19. *Фразеологічний словник української мови* : [в 2-х т.] / [уклад. В. М. Білоноженко, В. О. Винник, І. С. Гнатюк та ін.]. – К. : Наукова думка, 1993. – Кн. 2. – 1097 с. 20. *Beyer H.* Sprichwörterlexikon / H. Beyer, A. Beyer. – Leipzig : Bibliographisches Institut, 1985. – 712 S. 21. *Словник української мови* : в 11-ти т. / [гол. ред. І. К. Білодід]. – К. : Наукова думка, 1970 – 1980. – Т. 1–11. 22. *Грінченко Б.* Словарь української мови : в 4-х т. / Борис Грінченко. – К. : 1907–1909. – Т. 1. – 494 с. ; Т. 2 – 573 с. ; Т. 3 – 506 с. ; Т. 4 – 563 с. 23. *Duden. Redewendungen. Wörterbuch der deutschen Idiomatik* / [red. Dr. Brigitte Alsleben]. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2002. – S. 955. 24. *Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка* : [в 3-х т.] / [відг. ред. М. А. Жовтобрюх]. – Харків : ХДУ, 1978–1979. – Т. 1–3. 25. *Білоноженко В. М.* Словник фразеологізмів української мови / В. М. Білоноженко, І. С. Гнатюк. – К. : Наукова думка, 2003. – 1096 с.